

С. Разметасв, доц. НЮА України,
В. Даугуль, ст. викладач

Правові питання удосконалення законодавства про екологічне страхування в Україні

Практична реалізація конституційного права громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище і відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цього права, неможлива без його чіткого правового закріплення. Основним правовим механізмом реалізації цього права громадян є екологічне страхування, яке складає окремий інститут екологічного права України і має відповідні правові джерела.

Еколого-страхові норми знаходять своє відображення в низці законів, які регулюють різні суспільні відносини. Це в першу чергу закони в галузі охорони навколишнього природного середовища і окремих природних об'єктів, зокрема, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 49), «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 50), «Про відходи» (ст.ст. 14, 38), «Про пестициди і агрохімікати» (ст. 9), «Про поводження з радіоактивними відходами» (ст. 11), «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» (ст.ст. 15, 17, 77).

Крім цих законів, деякі норми з екологічного страхування вміщуються також в законах, що не відносяться до екологічного законодавства, а регулюють транспортні, податкові та інші відносини, зокрема в Кодексі торговельного мореплавства України (ст. 309), Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (п.п. 5.4.6 п. 5 ст. 5). Правові відносини в галузі екологічного страхування також регулюються загальними нормами зі страхування, що вміщуються в Законі України «Про страхування».

Незважаючи на велику кількість законів, що вміщують еколого-страхові норми, вони не вирішують нагального завдання щодо практичного втілення екологічного страхування в Україні. Наприклад, у них тільки згадується про необхідність проведення добровільного або обов'язкового страхування; не розкриваються його поняття, мета та завдання; не визначаються важливі складові

елементи такого страхування — об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення еколого-страхових відносин тощо; відсутній правовий механізм впровадження екологічного страхування.

Слід відзначити, що екологічне страхування як обов'язкове поки що також відсутнє в переліку обов'язкових видів страхування, що містяться в ст. 6 Закону України «Про страхування». Згідно ж з ч. 4 ст. 5 цього Закону обов'язкове страхування встановлюється законами України шляхом внесення змін до ст. 6 вказаного Закону. Без прийняття відповідного закону сьогодні можливо здійснювати лише добровільне (договірне) екологічне страхування.

Значним недоліком сучасного стану правового закріплення відносин в галузі екологічного страхування в Україні є також те, що в підзаконних нормативних актах, що регулюють здійснення екологічно небезпечної діяльності, відсутні будь-які вимоги щодо наявності у суб'єкта такої діяльності фінансового забезпечення відшкодування екологічної шкоди у вигляді страхування чи іншого виду забезпечення. Так, деякі постанови Кабінету Міністрів України не передбачають для відповідних фізичних та юридичних осіб обов'язку мати будь-яке фінансове забезпечення відшкодування екологічної шкоди третім особам і навколишньому середовищу при одержанні ними дозволу в компетентних державних органах або при здійсненні ними такої екологічно небезпечної діяльності¹.

Таким чином, маючи низку істотних недоліків, законодавство в галузі екологічного страхування потребує подальшого суттєвого удосконалення. Велике коло відносин у галузі екологічного страхування, екологічного, фінансового, управлінського, організаційного та іншого характеру виділяються в самостійну однорідну групу суспільних відносин, що потребує відповідної кодифікації, яка забезпечить комплексне вирішення проблем, пов'язаних з екологічним страхуванням. Сьогодні ж правові норми, що регулюють відносини в галузі екологічного страхування, розкидані по різних нормативних актах, які здебільшого не мають прямої дії, що унеможливорює створення єдиного правового ме-

¹ Див., напр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 1995 р. за № 440 «Про порядок одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі токсичних промислових відходів, продуктів біотехнології та інших біологічних агентів».

ханізму впровадження екологічного страхування в Україні. Тому внесення змін та доповнень до чинних нормативних актів, зокрема законів, що вже вміщують норми з екологічного страхування, або прийняття низки підзаконних нормативних актів у цілому не вирішують цієї проблеми. Більш дійовим і прийнятним для практичного втілення екологічного страхування в Україні є прийняття спеціального нормативного акта з екологічного страхування у вигляді окремого закону.

На необхідність прийняття саме закону з екологічного страхування вказано, зокрема, в «Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», затверджених постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р., де зазначений закон віднесено до першочергових (невідкладних) актів екологічного законодавства, які потребують свого прийняття.

Структура пропонованого Закону України «Про екологічне страхування» має такий вигляд:

Перший розділ «Загальні положення» містить декілька глав. У *першій главі* «Основні положення» слід сконцентрувати загальні, вихідні положення з екологічного страхування, що включають: поняття, мету та завдання екологічного страхування; визначення законодавства про екологічне страхування та його завдання; об'єкти екологічного страхування (інтереси, що підлягають страховому захисту); визначення поняття страхового ризику і страхового відшкодування, страхового платежу (страхової премії) та страхового тарифу. *Друга глава* «Суб'єкти екологічного страхування» характеризує основні сторони еколого-страхового процесу. Це перш за все страховики, вимоги до яких встановлюються в зазначеному законі (фінансово-економічні показники для страхових компаній, що здійснюватимуть цей вид страхування, наявність окремої ліцензії на здійснення добровільного або обов'язкового страхування тощо), а також страхувальники, коло яких визначається цим Законом (вітчизняні та іноземні фізичні і юридичні особи). В Законі слід також визначити інших суб'єктів екологічного страхування та їх інтереси. У *третьій главі* «Форми екологічного страхування» слід детально схарактеризувати особливості обов'язкового та добровільного екологічного страхування; встановити загальний порядок проведення обов'язкового екологічного страхування, зокрема, визначити перелік видів діяль-

ності і об'єктів, що підлягають обов'язковому екологічному страхуванню, поділивши їх залежно від ступеня екологічного ризику на три групи: екологічно особливо небезпечні, екологічно небезпечні та екологічно малонебезпечні об'єкти, підприємства і види господарської діяльності.

У **другому розділі** «Організаційно-правові форми здійснення екологічного страхування» слід окреслити такі важливі положення: екологічне перестраховування і співстраховування; види об'єднань страховиків для покриття великих екологічних страхових ризиків, у тому числі страхові екологічні пули; поняття і порядок утворення страхових екологічних фондів, у тому числі обов'язкових; джерела сплати страхових платежів, внесків; поняття, компетенція і порядок утворення Екологічного страхового бюро; повноваження Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю в галузі екологічного страхування.

Третій розділ «Порядок проведення екологічного страхування», що регулює дуже широке коло відносин з еколого-страхового процесу, слід розділити на декілька глав. У *першій главі* «Договір екологічного страхування» розглядаються такі питання: поняття договору екологічного страхування, визначення його обов'язкових умов; форма такого договору; вимоги до змісту Правил добровільного екологічного страхування, що приймаються окремими страховими компаніями; порядок укладення договору екологічного страхування, зокрема, вимоги до заяви і документів, що подаються страхувальником страховику; проведення страхової оцінки екологічного страхового ризику на страхування власними силами страховика або проведення незалежного еколого-страхового аудиту; визначення страхового платежу на підставі страхових тарифів, що встановлюються залежно від ступеня екологічної безпеки галузі економіки України або конкретного підприємства, виробництва тощо; визначення періоду дії страхового захисту; права і обов'язки страховика; права і обов'язки страхувальника; підстави припинення договору екологічного страхування. *Друга глава* «Страхові виплати» окреслює такі важливі положення: визначення розміру і порядку виплати страхових сум і страхового відшкодування при настанні страхового випадку; межі (ліміти) відповідальності страховика, франшизу; підстави відмов у виплаті страхових сум (страхового відшкодування); регресні вимоги страховиків. *Третя глава* «Превентивні заходи страховиків» визначає

мету і перелік таких заходів та порядок їх фінансування, зокрема за рахунок частини страхових платежів, що сплачуються страховиками, та інші джерела.

У четвертому розділі «Відповідальність за порушення законодавства про екологічне страхування» слід дати перелік правопорушень у галузі екологічного страхування, зокрема щодо обов'язкового екологічного страхування, наприклад, відсутність у підприємства, що здійснює еколого-небезпечну діяльність і підлягає обов'язковому екологічному страхуванню згідно з відповідним переліком, страхового полісу з обов'язкового екологічного страхування.

У п'ятому розділі «Міжнародне співробітництво в галузі екологічного страхування» вміщуються норми щодо форм такого співробітництва, порядку дії міжнародних актів з екологічного страхування на території України.

Звичайно, розробкою і прийняттям цього Закону не вичерпується нормотворчість у галузі екологічного страхування. Окремі відносини, що мають певну специфіку в цій сфері, можуть регулюватися також підзаконними нормативними актами, наприклад, постановами Кабінету Міністрів України про екологічне страхове бюро, про екологічні страхові фонди та ін. Про необхідність такого підзаконного регулювання і вид нормативного акта має бути прямо вказано в самому Законі з екологічного страхування.

Надійшла до редколегії 18.01.99

О. Плотникова, доц. ОГЮА

Правовий режим підземних вод України

Підземні води становлять собою частину геологічного середовища, значення якої у природі та житті людини є багатограним. Підземні води відіграють велику роль у кругообігу речовин у природі, впливають на силове, електромагнітне та електричне поле Землі, постачають поживні речовини рослинам, беруть участь у біохімічних реакціях, перенесенні органічних речовин, хімічних елементів, підтримують тепловий баланс у надрах. Господарське